

LÆREN OM GRÆSENSYTTEN

Af

Harald Westergaard.

I sidste Hæfte af Nationaløkonomisk Tidsskrift har Direktør J. Lindberg skrevet en interessant Afhandling, der nærmest er formet som en Kritik af Professor Bircks Værdilære. Det er ikke nogen daarlig Ros for en Bog, at den giver Anledning til en saa indgaaende kritisk Afhandling, og det er heller ikke nogen daarlig Ros for denne kritiske Undersøgelse, om den fører til en Diskussion. I det Haab, at der maa komme en frugtbringende Forhandling om dette vigtige Emne, melder jeg mig som Deltager deri.

Det gælder først om at faa sat Grænsenyttelæren paa den rette Plads. Der vil vistnok kunne opnaas almindelig Enighed om, at denne Teori ikke betegner noget Brud med Fortiden, men kun en nærmere Udvikling af de Muligheder, der laa i den ældre Lære. Saasnart man begynder at fordybe sig i Betingelserne for Udbud og Efterspørgsel eller i Spørgsmaalet om Arbejdets Produktivitet, kommer man ganske naturlig ind paa Læren om Grænsenyttten. I mangfoldige Hen-

seender stod Jevons da ogsaa paa den klassiske Nationaløkonomis Grund.

Der kan ogsaa blive Enighed om, at det Skridt fremad, der er gjort ved denne Lære, i og for sig ikke er saa overdrevent langt. Læren betegner en noget dybere Indsigt i hele Omsætningslivets Mekanik; den er frugtbringende, naar det gælder at forstaa Efterspørgselens Natur ved de forskellige Varer, der er fremme paa Markedet, den giver et vist Indblik i de psykiske Processer, der foregaar hos den „økonomiske Mand“; den er et godt Hjælpemiddel ved Studiet af Monopoler; i Læren om Arbejds løn, om Arbejdets Intensitet og Arbejdsdagens Længde faar man værdifulde Bidrag; men nogen endelig Løsning af de mange foreliggende Spørgsmaal er man vedblivende meget ofte udelukket fra.

Det er let at forstaa dette. Grafisk kan man fremstille Grænsenyttelæren ved en Række Kurver. Det enkelte Individ tillægger en ny tilkommende Enhed af en Vare mindre Værdi, jo mere han har deraf i Forvejen. Man faar altsaa en Række faldende Kurver, nogle med brat Fald, andre med langsomt Fald. Men udover denne almindelige Egenskab ved disse Kurver er man udelukket fra at sige noget nærmere derom, de veksler fra Individ til Individ, og for det enkelte Menneske fra Time til Time; prøver man paa gennem Forbrugsstatistiken at naa til en Bestemmelse af Kurverne, vil man i hvert Fald kun kunne vente at finde meget grove Træk. Noget bedre Udsigt har man, hvor det drejer sig om Arbejdets Produktivitet, der aftager, altsom Arbejdsdagen tager til, eller Arbejds-trætheden, der vokser med Arbejdstiden. Men ogsaa

her er man ikke ude over den allerførste Begyndelse.

Nu er det klart, at med et saa ubestemt Grundlag kan man ikke vente store Resultater. Der kan nævnes en Række Sætninger, som kan afledes alene af de paagældende fælles Egenskaber ved Kurverne. Et Eksempel er Spørgsmaalet om Sammenhængen mellem Arbejds løn og Arbejdstid. Hvor den paagældende Arbejder staar frit med Hensyn til Valget af Arbejdsdagens Længde, finder man denne som Skæringspunkt mellem den Kurve, der angiver den faldende Grænse nytte af, hvad der opnaaes i Tidsenhed, og den, der angiver den stigende Arbejdsulyst. Og med dette som Udgangspunkt kan man da spørge, hvorledes Skæringspunktet forskyder sig, naar Lønningsforholdene ændrer sig. Man vil da se, at der er forskellige Muligheder. Arbejdstiden kan blive kortere som Følge af Lønforhøjelsen, men det modsatte kan ogsaa blive Tilfældet. Forskellen kan maaske betegnes saaledes, at den mest velhavende — f. Eks. den, der har en arbejdsfri Indtægt at begynde med, snarere vil være villig til at forlænge sin Arbejdsdag, naar han faar Lønforhøjelse, end den der skal skaffe hele sit Underhold ved Arbejde. Dette kan hjælpe til Forstaaelsen af sociale Fænomener, der ellers kan fremkalde en Del Bitterhed. De bedre stillede Samfundsklasser vil, naar de har faaet Indsigt heri, være mindre tilbøjelige til at beskyldte Underklassen for Utaknemlighed, hvis den benytter en Lønstigning til Forkortelse af Arbejdsdagen.

Men gaar man blot et Skridt videre, kommer man let til meget indviklede Opgaver. Saalænge man nøjes med Robinson Crusoe paa en øde Ø, eller en natio-

naløkonomisk Professor i hans Sted, for at blive i Lindbergs Billede, kan man nogenlunde let bevare Overblikket, men anderledes stiller det sig, naar der blot er to Beboere paa Øen, der træder i indbyrdes Forbindelse. Lad os tage det tilsyneladende simple Problem med Hans og Peter, med deres Kød og Marmelade, der kommer i indbyrdes Forbindelse, saaledes som Birck har opstillet Problemet, og Lindberg har akcepteret det. Man har her otte, eller om man vil seks ubekendte Størrelser. Man skal finde Hans og Peters Arbejdstid, hver af de to Personers Produktion af de to Varer, og de omsatte Varemængder. Lidt simplificeres Opgaven ved, at den ene af Parterne vil opgive den ene Produktionsgren og kun producere en Vare, men der bliver Ligninger nok tilbage at holde Styr paa, saa at det kan blive meget vanskeligt at naa til et positivt Resultat, selv om de opstillede Ligninger i og for sig tager sig simple nok ud. Endsige da, naar man udvider Betragtningen og tænker sig en Række Producenter med mange forskellige Varer. Fra et pædagogisk Synspunkt maa det derfor siges, at Hans og Peter er et uheldig valgt Eksempel. Paa et saa tidligt Stadium af Bircks Redegørelse for Værdilæren vil Eksemplet altid staa for Læseren som meget svært tilgængeligt, saa meget desto mere, som Birck ikke angiver den endelige Løsning.

Lindberg benægter nu rent ud, at der kan findes en Løsning ved Grænsenyttelærens Hjælp. Han hævder (p. 304), at Nationaløkonomien maa melde Pas overfor denne Opgave. Dette er en Misforstaaelse. Man er ikke udelukket fra en teoretisk Løsning, og man kan godt opstille numeriske Eksempler, idet man

gør visse Forudsætninger om den stigende Arbejds-træthed og den aftagende Grænsenytt, samt om den forskellige Produktivitet hos Hans og Peter, men disse numeriske Eksempler er selvfølgelig af ganske den samme akademiske Natur som den Løsning, der er iklædt Formler, hvad jeg straks skal komme tilbage til.

Denne teoretiske Løsning af Opgaven faas simplest ved at opstille Maksimumsbetingelser: Hans og Peter ønsker hver for sig at faa den størst mulige Tilfredsstillelse, der kan opnaas under de givne Forhold, under hvilke de to Parter er bundne til hinanden. Ad denne Vej faar man overhovedet lettest Overblik over Opgaver af denne Natur. Det stod ikke Jevons klart, at hans Ligninger ved en lille Omskrivning i Virkeligheden førte til dette Synspunkt. Naar danske Nationaløkonomer er fortrolige dermed, kan jeg i al Beskedenhed tilegne mig Æren derfor. I sin Fortale til anden Udgave (1879) af *Theory of Political Economy*, hvori han giver en højst interessant litterær-historisk Redegørelse, omtaler han min Brevveksling med ham om dette Emne, men han gjorde ikke noget Forsøg paa i sin Bog at uddybe Tanken, og faa Aar efter blev han bortrevet ved en altfor tidlig Død.

Ogsaa ved Opgaver af en noget anden Natur kommer Maksimumsbetingelserne ofte til Anvendelse. Naar det viser sig saa vanskeligt at udlede overskuelige Love for Omsætningsforholdene ved at gaa ud fra nogle faa Personer, kan man ligesaa godt gøre Springet og tænke paa hele Samfundets Udbud og Efterspørgsel, saaledes som Birck ogsaa har gjort det i stor Udstrækning. Disse Størrelser er Resultanter af de enkelte Samfundsmedlemmers Udbud og Efterspørgsel,

og man faar ligesom ved den enkelte Persons Økonomi faldende og stigende Kurver, der tilmed byder den Fordel, at man har Udsigt til i alt Fald delvis at kunne iagttage disse Kurvers Forløb. Lad mig nævne en Vare som Aluminium; fra en meget kostbar Vare, der kun brugtes lidt, avancerede den hurtig til stor Prisbillighed og til et meget stort Verdensforbrug.

Som et Eksempel paa Opgaver af denne Art kan man tage Spørgsmaalet om, hvorledes en Skat paa Enhed af en monopoliseret Vare vil virke. Naar Monopolindehaveren følger sin Interesse, vil han sætte Prisen saaledes, at han faar det størst mulige Udbytte. Monopolet vil give højere Pris, altsaa mindre Omsætning, end hvor det er den fri Konkurrence der raader. Naar der nu bliver lagt en Skat paa Vareenhed, bliver Prisen forhøjet og Salget altsaa formindsket; Monopolindehaveren vil miste mere i Indtægt, end Skatten bringer ind i Statskassen.

Saadanne simple Sætninger kan man altsaa slaa fast ved en Diskussion af de paagældende Formler. Det er iøvrigt muligt, at man ofte vil kunne naa til de samme Resultater uden at stille saadanne Formler op. Man maa erindre, at det matematiske Tegnsprog i og for sig ikke er en anden Maade at tænke paa, end den sædvanlige, det er blot en Støtte for Tanken, der ellers vil kunne have Vanskelighed ved at holde fast paa de enkelte Stadier af Udviklingen og derfor kan være udsat for at køre fast eller fare vild; netop i Læren om Monopoler viser Nationaløkonomiens Historie Fejlslutninger, som let kunde være undgaaet ved en matematisk Analyse, idet det altsaa glippede for Tanken, naar det gjaldt om at komme rigtig til-

bunds i Problemet. Det er paa dette Punkt, at Cournot indlagte sig Fortjenester ved sin fine og aandfulde Analyse.

Birck og med ham Lindberg hævder, at man ved disse Beregninger ikke bør regne med uendelig smaa Tilvækster, men skal benytte endelige Størrelser. De er dog i saa Henseende ikke konsekvente. Birck anvender ofte Kurver, hvis Skæringspunkter angiver de søgte Størrelser. Vilde han følge Principet om kun at regne med endelige Differenser, maatte han i den grafiske Fremstilling erstatte kontinuerlige Kurver med trappeformede op eller nedstigende Figurer; den kontinuerlige Kurve er netop tegnet ud fra Forudsætningen om uendelig smaa Tilvækster. At benytte uendelig smaa Differenser er tilraadeligt, saavist som Regningen med endelige Differenser er langt mere indviklet end Infinitesimalregning, og det er tilladeligt at benytte en Fiktion af denne Art, ligesom man kan bruge den ved Beregning af kontinuerlige Livrenter eller af Dødelighedstavler. Det er klart, at der aldrig dør en Brøkdæl af et Menneske, eller at en Kapital ikke vokser med en lille Del af en Øre, men man kan med største Lethed værges sig mod Misforstaaelser som Følge af denne Fiktion, og man kan opstille sine Beregninger saaledes, at man kommer til det samme Resultat, som hvis man regner med endelige Differenser. Man kan derved ofte i en Haandevending løse Opgaver, som ellers vil kræve meget Arbejde.

Men hertil kommer en Betragtning af anden Art. Det er sandt, at det enkelte Individ ved Indkøb af de Varer, han bruger, Sukker, Mel osv., som oftest holder sig til bestemte Enheder, der iøvrigt i den daglige

Husholdning kan være smaa nok. I Detailhandelen bøder man for Tiden af og til paa de høje Priser ved Plakater om, hvad f. Eks. 50 Gram koster, naar man tidligere angav Prisen i ø eller kg. Men Sagen er, at man i Virkeligheden ikke opererer med enkelte Individier, men med Gennemsnitsindividier. Man spørger, hvad en Samfundsklasse bruger, ikke hvorledes den enkeltes Husholdning ser ud, og selv den, der paastaar, at han netop har et enkelt Individ for Øje, vil indrømme, at han som oftest tænker paa en længere Periode, ikke paa en enkelt bestemt Dags Forbrug.

Hermed skal det ikke være sagt, at det — saaledes som Birck har anlagt sin Bog om Grænseværdien — ikke meget vel kan være praktisk at regne med endelige Tilvækster. Han bygger i høj Grad sin Redegørelse paa „Rækkernes Møde“. De faldende og stigende Værdier udtrykkes ved Talstørrelser, der selvfølgelig maa være vilkaarlig valgte, men som udtrykker, hvad man ved om de paagældende Varers Forhold, f. Eks. at Prisfaldet ved aftagende Efterspørgsel er mere eller mindre brat. Der er derved tilvejebragt et ypperligt pædagogisk Middel, og ud fra denne Betragtningensmaade faar Birck Lejlighed til at kaste Lys over en Mængde økonomiske Fænomener, hvorved hans Bog faar en ejendommelig Friskhed, som rigelig belønner den, der gør sig den Ulejlighed at gennempløje den.

Et af de Punkter, hvor man ser Fordelene ved denne pædagogiske Metode, er Læren om „fælles Rækker“, saaledes som den anvendes overfor Spørgsmaalet om Pengenes Nytterække, som Resultatet af en hel Række Varers Nytte. Den fulde pædagogiske Gavn

vilde det paagældende Kapitel gøre, hvis der ikke uheldigvis savnedes Skarphed i Begrebsopstillingen. Man kunde trænge til en Omredaktion for at faa Klarhed over Sondringen mellem Pengesubstansens naturlige Værdi, Kurantværdi og Funktionsværdi osv. Men en saadan Ændring vil vistnok forholdsvis let kunne gennemføres.

Men idet det indrømmes, at Birck ved den store Fylde af Virkelighedsbilleder giver Fremstillingen et Liv, som den abstrakte Teori som oftest savner, maa det ikke overses, at Taleksemplerne i Rækkerne ikke kan undvære den abstrakte Udvikling. De kan gøre stor Gavn ved at afgive Prøvesten for de abstrakte Slutningers Korrekthed, men de kommer til at svæve i Luften, hvis de skal staa alene, uden at der finder en dyberegaaende Analyse Sted.

Man kan maaske regne saa mange Eksempler igennem, at man tilsidst faar en til Vished grænsende Formodning om, at Resultatet er almengyldigt, — altsaa, om man vil, et Slags Induktionsbevis, men man vil dog altid have en utryg Følelse af, at Tallene maaske dog stadig præges af Ensidighed, og man vil spørge, om der ikke kan tænkes Forhold, under hvilke de vundne Resultater vilde ændres.

Der findes da ogsaa i Bircks Værdilære Sætninger, som ikke kan anses for sikre, og som trænger til en rationel Analyse, for at man kan vide, i hvilken Udstrækning de gælder.

Naar Lindberg søger at korrigere Bircks Værdiundersøgelser ved at opstille sin særlige Metode, vil man iøvrigt fremsætte en lignende Tvivl. Idet han undersøger Forholdet mellem de to Producenter, hæv-

der han, at de med samme Arbejdsmængde fremstillede Varemængder maa blive ombyttede i Forholdet 1 mod 1. Han kræver her underforstaaet, at Arbejdsmængden skal have samme Arbejdsværdi, saa at det er Arbejdsværdien, der bestemmer Bytteværdien. Længere hen i Afhandlingen (p. 318) opstiller han Begrebet „Gennemsnitsdygtighed“. Han danner en „Produktivitetsfaktor“, ved hvis Hjælp man skal finde de indbyrdes Prisforhold. A producerer f. Eks. med en vis Arbejdsmængde 1 Enhed af hver af de to Varer, der er Tale om, B 1 Enhed af den ene Vare, $\frac{1}{2}$ af den anden. Man har da en Produktivitetsfaktor, som er Forholdet mellem Summerne af disse Enheder (med B's Produktion som Tæller), med andre Ord $\frac{3}{4}$. I dette Forhold omsættes Arbejdstimer til Arbejdsværdi, og dermed anses det for givet, hvorledes Ombytningen vil foregaa, idet de to Parter vil gaa ud paa at spare den samme Mængde Arbejde (omregnet paa den anførte Maade).

Det er klart, at Tvivlen straks maa fremkomme, naar man hører, at Dygtigheden skal maales ved den Mængde Enheder af to forskellige Varer, der frembringes i en Tid, der deles lige mellem dem. Thi man kommer jo saa til at sammenligne heterogene Størrelser. Valg af Enhed er vilkaarlig. Lad os blive i Eksemplet. A producerer $1 + 1$ Enheder, B $1 + \frac{1}{2}$, Produktivitetsfaktor er $\frac{3}{4}$; efter Lindbergs Formel skal Bytteforholdet være $2 \cdot \frac{3}{4}$ eller $\frac{3}{2}$. Men lad os betragte B's Produkter som Enheder, saa er A's Produktion $1 + 2$, B's $1 + 1$, Forholdet altsaa $\frac{2}{3}$, og Bytteværdien af A's ene Vare mod B's anden bliver efter Formelen $\frac{2}{3}$; da Enheden er forandret, faar man i Virkeligheden $\frac{3}{4}$ af den tidligere Enhed, medens man

før fik $\frac{2}{3}$. Denne Vej er aabenbart ikke farbar. En nærmere Analyse, paa Grundlag af de foran omtalte Ligninger, viser, at den Arbejdstid, A afgiver til B, forholder sig til, hvad B afgiver, omvendt som Produktiviteten ved den Vare, som begge vedbliver at frembringe, efterat Forbindelsen imellem dem er kommen i Stand. Har A dobbelt saa stor Produktivitet som B med Hensyn til denne Vare, vil han ofre halv saa megen Tid som B for at faa Omsætningen i Stand. Her er altsaa ikke nogen Tvivl, da man sammenligner Enheder af samme Vare og altsaa har homogene Størrelser for sig.

Lindberg har altsaa for saa vidt Ret, som man virkelig kan sætte Værdilæren i nøjeste Forbindelse med Læren om Arbejdsudbyttet. Det er jo ogsaa klart, at man her har det egentlige Grundlag for al Økonomi, hvor Forholdene ikke fører med sig, at vedkommende faar en Særstilling (Monopol, Jordrente osv.). Her er den klassiske Nationaløkonomi i god Overensstemmelse med den nyere Værdilære, saavel som med de virkelige Forhold.

Et af de vanskeligste Emner, som Birck behandler i sin Værdilære, og som ogsaa Lindberg kommer ind paa, er Inddragelsen af Fremtiden i Beregningerne. Det forekommer mig, at begge Forfattere er uretfærdige mod Böhm-Bawerk. Selv om hans Teori er forfejlet, hvad jeg ikke er sikker paa, at de har bevist, maa man dog huske, at en Mands Fortjeneste ikke udelukkende beroer paa, om han opstillede en rigtig Teori, men om han ved sit Arbejde fremmede hele Videnskabens Udvikling. Og paa dette Punkt vil man vanskelig kunne angribe ham. Ja heller ikke den Anke, som Birck fremsætter i sit Forord, at Böhm-

Bawerks Lære har hindret ham i længere Tid i at opbygge en Teori om de produktive Faktoreres Værdi, vilde jeg betragte som afgørende; netop ved at tvinges ind paa en Omvej, kan man naa til en bedre Forstaaelse. At der i en Teori er noget, man ikke kan faa til at stemme, er en aldrig hvilende Opfordring for en ægte Videnskabsmand til atter og atter at tage Spørgsmaalet op.

Forat komme fuldt ud paa det rene med fremtidige Værdier lønner det sig først og fremmest at spørge om saadanne Værdier, der ikke paavirkes af Renteberegninger, men kun af Risiko. Naar man paa en Maleriudstilling tager et Numer i Lodtrækningen, og Rouletten i næste Øjeblik fortæller, om man har vundet eller tabt, har man kun Spørgsmaalet om, hvorledes man skal vurdere den eventuelle Gevinst. Det er paa dette Punkt, at Daniel Bernoulli gjorde sit Indskud i Læren om de fremtidige Værdier ved at indføre Begrebet: det moralske Haab, et i og for sig uklart Udtryk, da Spillet jo slet ikke har noget med Etiken at gøre, det gælder ikke om, hvorvidt Spilleren kan forsvare for sin Samvittighed at spille i Lotteriet, men om han vil spille.

Jeg maa her have Lov til endnu engang at citere mig selv, ved at henlede Opmærksomheden paa en lille Afhandling i Tidsskrift for Matematik „Den moralske Formue og det moralske Haab“, der gaar saa langt tilbage i Tiden som 1876. Jeg søgte i denne Artikel at vise, at det foreslaaede Maal for det moralske Haab ikke kunde være rigtigt, idet det viste, at man efter Købet af sin Lodseddel vilde have ringere „moralsk Haab“ end før dette, saa at der altsaa var

Tab ved at spille, medens det jo dog var en Kendsgerning, at en Mængde Mennesker netop følte sig stærkt tilskyndede til Lotterispil. Fejlen er aabenbart, at Sandsynligheden for at vinde og Gevinstens Størrelse indgaar i Formlen paa en urigtig Maade. Den store Gevinst, som jeg har saa lille Udsigt til at vinde, maa indgaa saaledes i Formlen, at den giver afgjort Plus fremfor den lille Gevinst, jeg omtrent er sikker paa at faa. Her er en Uendelighed af Muligheder med Hensyn til Opstilling af Formler, og overfor denne brogede Mangfoldighed staar Nationaløkonomien foreløbig ganske raadvild. Men allerede af denne Grund er det uhyre vanskeligt at opbygge en Lære om fremtidige Værdier. Og Vanskelighederne mangfoldiggøres ved, at overhovedet fremtidige Forhold blegner overfor Nutidens Krav, selv om man er relativ sikker paa, at de vil blive til Virkelighed.

Der er ved Undersøgelser af denne Art en vis Tilbøjelighed til at regne med Fremtidsvarer som noget, der maa holdes helt adskilt fra Nutidsvaren. Det er egentlig ogsaa nærmest i denne Retning, at Dan. Bernoulli gik. En Mands hele økonomiske Nutid og Fremtid er nu engang en Helhed. Tænker vi paa en Husmoder, da vil for hende Aaret være den Periode, hun regner med som Enhed. Hun vil gemme Syltetøj hen fra Eftersommerens Syltning, selv om der er Risiko for, at Syltetøjet fordærves; der vil altsaa blive sparet, selv uden Rente, ligesom i vore Fædres Tid Folk havde deres opsparede Penge paa Kiste-bunden. Er et Menneske slet ikke indstillet paa at tage Fremtiden i Beregning, vil han have en mere brat faldende Nyttekurve, end naar han er forsynlig.

Idet man nu tænker sig Fremtiden indført i et Menneskes Økonomi, kan man ikke følge Birck, naar han S. 162 foretrækker Schönheyders Renteteori for Böhm-Bawerks og hævder, at den sidstnævnte opstiller „den i og for sig urigtige Paastand, at Fremtidsgodet bedømmes mindre nyttigt end Nutidsgodet“, idet Sætningen kun gælder for Kvanta med samme Plads i Nytterækken. Hertil kan svares, at for de fleste Mennesker vil Pladsen i Rækken netop være den samme ved Nutids- og Fremtidsvarer. En Mand med en vis social eller økonomisk Plads i Samfundet vil regne med denne Stilling, og en Krone imorgen vil være ligesaa langt ude i Rækken som en Krone idag. Dette indrømmer Birck ogsaa selv, ialt Fald for en Del (se S. 164). Der er i Bircks Redegørelse for Renten mange interessante Bemærkninger, men der er langt igen, inden man kan underskrive, hvad han siger i Slutningen af Kapitel XII, at han har givet en fuldstændig Teori om Venteofret og Rentekravet.

Heller ikke kan jeg se, at Lindberg har sagt det sidste Ord i saa Henseende. Han opstiller et Eksempel med to Mænd, hvoraf den ene ved Besiddelse af en Spand kan vinde $\frac{1}{4}$ Time daglig; der spørges, hvor meget den anden skal give for at laane den. Eksemplet er forsaavidt lidt uheldigt, som det jo er et Redskab, der kan bruges samtidig af begge, og altsaa skaffe en samlet Vinding af $\frac{1}{2}$ Time. Men man har jo Ret til at tænke sig en saadan Mulighed udelukket. Men mere alvorlig er den Indvending, at man her har en Overgangstilstand. A er ikke Kapitalist, før han har skaffet sig saa mange Spande eller andre Redskaber, at han kan laane dem ud uden at tvinges til

at drive sin egen Virksomhed paa den gammeldags Maade. Lad os gaa ud fra, at han har faaet Tid til at skaffe sig to Spande; hver af dem giver Brugeren en Besparelse af $\frac{1}{4}$ Time daglig, hvorledes staa B saa til A? Maksimum af Betaling maa være $\frac{1}{4}$ T, thi giver han mere, bliver han uheldigere stillet, end han var før, og A kan staa sig ved at overlade ham Spanden for mindre end et Kvarters Arbejdstid. Der vil være Fordel for begge Parter ved en Overenskomst om Leje mod en Betaling indenfor denne Grænse. Hvor Skæringspunktet bliver, vil bero paa lignende Forhold som foran, hvor der var Tale om Køb og Salg, blot er Sagen nu langt mere indviklet, og det bliver derfor langt vanskeligere at faa et Overblik over de to ParTERS indbyrdes Stilling. Problemet kan tænkes opstillet saaledes: hvad skal A have af B for at muliggøre en forøget Produktivitet i Løbet af en Tidsenhed? Det er selvfølgelig en Betingelse, at Samfundet tillader en saadan Forrentning, at det med andre Ord anerkender A's Ejendomsret og tillader ham at udleje sine Redskaber. Hvis Samfundet ikke indrømmer en saadan Ret, vil A selvfølgelig ikke opspare noget.

Lindberg slutter sin Artikel med nogle meget lærerige og ret pessimistiske Bemærkninger. Han hævder, at hvis det arbejdende Folk lærer Grænse-nytteteori, er Samfundet økonomisk set dødsdømt, Kularbejderne vil f. Eks. producere Minimum af Kul og samtidig bevilge sig selv Arbejdsløshedsunderstøttelse. Det er sandt, at disse to Muligheder er tilstede, men det maa huskes, at Magten til selv at tage, til selv at bevilge sig Arbejdsløshedsunderstøttelse er den

egentlige Fare, og den hænger ikke sammen med Grænsenyttelæren. Det vilde dog føre langt ud at diskutere Spørgsmaalet om Samfundsreformer, det er det teoretiske Spørgsmaal om, hvorledes Grænsenyttelæren skal behandles med størst mulig Udsigt til Udbytte, som det har været mig om at gøre at behandle her.